

Problém non-reprezentacionalistickej filozofie histórie: škandál chýbajúceho predmetu skúmania historikov

PAVOL LABUDA

The Problem of a Non-Representationalist Philosophy of History:
The Scandal of the Missing Object

DOI: <https://doi.org/10.54937/kd.2024.15.Supp.27-40>

ABSTRACT: Two concepts are of interest in this polemic, the notion of past events and the notion of representation. All the arguments presented here should be understood in the context of my attempt to defend the usefulness of this pair of concepts for understanding the nature of history as a discipline and for interpreting the nature of historical works. In the first part of the paper, I argue for the necessity of these notions by means of a critique of non-representationalism (represented by the claims of Eugen Zeleňák), which seeks to dispense with these notions in explaining the nature of historical works. In the second part, I sketch my own interpretation of how representation needs to be understood to be not only necessary but also useful for the work of the historian. Thus, the aim of the paper is to answer the following, interrelated trio of questions formulated by Eugen Zeleňák (2022): 1. Do we need to use the notion of representation in order to be able to do history? My answer: Yes, we do. 2. In order to understand the results of the work of historians, do we need to assume that these works represent a past reality? My answer: Yes, we do. 3. Is there a way to comprehend what historians do without resorting to the notion of representation? My answer: Even if there is, it is problematic because it fails to explain the difference between historically inspired fiction and the historian's own work.

Keywords: Representation, The Past (Events), History, Non-representationalism, Eugen Zeleňák.

*Úvod: história a filozofia histórie**

Predmetom záujmu filozofov histórie je história. Tak ako v prípade filozofie lingvistiky, filozofie biológie či filozofie matematiky, tak aj v prípade filozofie histórie ide o filozofickú reflexiu určitého výskumného programu a praxe. Konkrétne o filozofickú reflexiu sociálne koordinovanej praxe zameranej na výskum a vysvetlenie

* Za kritické pripomienky k predchádzajúcim verziám textu ďakujem kolegovi Ivanovi Koniarovi.

minulých udalostí týkajúcich sa života človeka v rámci určitej spoločnosti/kultúry.¹ Filozofi histórie uskutočňujú kritickú reflexiu povahy histórie prostredníctvom reflexie východísk, postupov, ale aj výsledkov práce historikov. Snažia sa napríklad zachytiť povahu historických prác, vysvetliť základné princípy a logiku historickej explanácie, určiť aký je podiel tvorivého výkonu historikov na finálnej podobe ich prác, vysvetliť fakt plurality historických výkladov vzťahujúcich sa k určitej udalosti alebo vymedziť kritériá určenia kvality či dôveryhodnosti historických prác.

A hoci je predmetom záujmu filozofov histórie výskumná prax histórie a predmetom záujmu historikov je špecifický druh minulých udalostí, na spore, ktorý už niekoľko desaťročí prebieha medzi filozofmi histórie tzv. realistického a tzv. antirealistického (niekedy tiež konštruktivistického) tábora sa ukazuje, že fundamentálnou otázkou, ktorá obe disciplíny zaujíma, je práve otázka povahy minulých udalostí. Povedané slovami neskorého Wittgensteina, otázka povahy minulých udalostí sa zdá byť oným pántom, na ktorom sa názory na povahu a poslanie histórie otáčajú. Zdá sa teda, že v základoch uvažovania každého filozofa či teoretika histórie je už aspoň implicitne zodpovedaná aj otázka predmetu skúmania histórie. Táto práca chce byť príspevkom do diskusie, ako by sa mohlo o otázke predmetu histórie, respektíve o povahe minulých udalostí zmysluplne uvažovať.

Realizmus vs antirealizmus: spor o existenciu vopred daných minulých udalostí

Čo je teda predmetom práce historikov? Exemplárnym prípadom poskytnutia radikálne odlišných odpovedí na otázku predmetu práce historika je spor realistov s antirealistami. Tento spor má svoje radikálne aj menej radikálne vyjadrenia. Vo všeobecnosti v ňom však ide o nasledujúce. Kým realisti predpokladajú existenciu vopred daných minulých udalostí, ktoré sú síce relevantným spôsobom nezávislé od výkonu historikov, ale ku ktorým sa historici dokážu v princípe dopracovať (t. j. dokážu ich adekvátne poznávať a zobrazovať pomocou reprezentačných nástrojov nášho jazyka), antirealisti predpoklad o existencii vopred daných minulých

¹ To, že história sa týka spoločnosti, respektíve komunít je zrejme z faktu, že neexistuje história jednotlivca, ktorá by nebola vymedzená v určitom kultúrnom kontexte. História skúma a zobrazuje to, ako ľudia niečomu (ne)rozumeli, aké ciele si kládli, aké hodnoty vyznávali, aké podmienky boli v určitých situáciách nútení trpieť, a tak do predmetu záujmu histórie patrí nakoniec aj to, aké nezamýšľané dôsledky malo takéto zamýšľané či mimovoľné správanie sa daných ľudí.

História ako výskumná disciplína bola takto – predmetne – vymedzená už od svojho počiatku. Herodotos ju predstavil ako snahu skúmať a sprítomňovať minulé udalosti ľudí (sociálnych skupín, národov a ich reprezentantov) a takto, ako čiastočne vedecký a čiastočne naratívny program, bola vykresľovaná aj Aristotelom či oveľa neskôr Nietzsche. Všetci traja totiž chápali, že bez identifikovania cieľa a *pripísania zmyslu* niet (ľudského) *konania*, bez *konania* niet *zodpovednosti* a bez *zodpovednosti* niet *aktérov* ani *trpiteľov*. História teda bola Herodotom, Aristotelom a Nietzsche chápaná ako doména odkrývania, poznávania a snahy o pochopenie vopred sformovaných *minulých udalostí*. To, že história bola od svojho zrodu chápaná ako *kultúrna história* som spracoval aj v textoch: LABUDA, Pavol. O naratívnej povahe Herodotových dejín. In ŠEDÍKOVÁ ČUHOVÁ, Paulína (ed.). *Podoby faktúálneho naratívu*. Bratislava : Chronos, 2017, s. 55 – 70; LABUDA, Pavol. Počiatky a povaha vedy v archaickom Grécku. In *Kultúrne dejiny*, 2017, roč. 8, č. 2, s. 176 – 199.

udalostí neprijímajú, a preto následne odmietajú aj možnosť ich poznania a reprezentácie.²

Kým realistický tábor filozofov histórie predpokladá, že predmetom skúmania historikov je určitá minulosť a cieľom je čo najvernejšie zobrazenie tejto minulosti (preto tendencia používať výrazy ako korešpondencia či rekonštrukcia), konštruktivistický tábor je k takýmto vymedzeniam predmetu a cieľa histórie skeptický (preto preferencia používania výrazov ako konštrukcia či interpretácia). Podľa konštruktivistického tábora historici nemajú k dispozícii nič také ako vopred existujúce minulé udalosti a cieľom histórie preto ani nemôže byť ich zobrazenie.

Antirealistická pozícia sa v tomto zmysle riadi gorgiovským heslom: To, čo neexistuje, pretože nemá v realite svojho pravditeľa (*truthmaker*), nemožno ani poznať, ani jazykovo vyjadriť.³ Z povahy takto vedeného sporu je potom celkom zrejmé, že kým predstavitelia realistického tábora majú preferencie pre rozmanité varianty korešpondenčnej teórie pravdy, konštruktivistický tábor preferuje varianty koherenčnej teórie pravdy, ktorá zakladá pravdivosť určitého presvedčenia na koherencii s inými presvedčeniami a v ktorej sa pravda nechápe vo vzťahu k minulým udalostiam, ale ako interná relácia, teda vzťah medzi viacerými prvkami vo vnútri určitého súboru presvedčení.

Eugen Zelenák ako proponent antirealizmu a non-reprezentacionalizmu

Jedným z proponentov antirealistického prístupu k povahe histórie a jej prác je aj Eugen Zelenák. Vo svojom výskume sa už viac ako dve desaťročia venuje predstavovaniu, analýze a obhajobe rozmanitých antirealistických pozícií, najmä však narativizmu Haydena Whita a Franka Ankersmita a non-reprezentacionalizmu Paula Rotha a Jouni-Matti Kuukkanena. A hoci sa Zelenáková pozícia nevyznačuje radikálnosťou formulácií, ktoré sú charakteristické pre práce Paula Rotha,⁴ napriek tomu stojí tak na kardinálnom odmietnutí idey vopred sformovaných minulých udalostí, ktoré by mali byť predmetom práce historikov, ako aj na následnom odmietnutí užitočnosti pojmu reprezentácie. Keďže s danými antirealistickými pozíciami Zelenáka nesúhlasím, pokúsim sa najprv o sformulovanie kritiky jeho pozí-

² Tento spor filozofov a teoretikov histórie je v našom prostredí precízne a kriticky spracovaný – popri prácach Eugena Zelenáka, ku ktorým sa vyjadriť bližšie – najmä v prácach Juraja Šucha a Davida Černína. Pozri: ŠUCH, Juraj. Konštruktivistické chápanie histórie a jej etická dimenzia. In *Historický časopis*, 2016, roč. 64, č. 4, s. 587 – 595; ŠUCH, Juraj. Niekoľko poznámok k naivnému realizmu, konštruktivizmu a kritickému (vedeckému) realizmu. In *Filozofia*, 2010, roč. 65, č. 7, s. 664 – 671; ČERNÍN, David. Historický anti-realizmus a historie bez minulosti. In ŠEDÍKOVÁ ČUHOVÁ, Paulína (ed.). *Podoby faktúálneho naratívou*. Bratislava : Chronos, 2017, s. 11 – 25; ČERNÍN, David. Historical Antirealism and the Past as a Fictional Model. In *Organon F*, 2019, roč. 26, č. 4, s. 635 – 659. <https://doi.org/10.31577/orgf.2019.26405>

³ Aby však nedošlo k skresleniu, dovoľm si zdôrazniť, že program antirealistov neostáva pri kritike, má vlastnú agendu. Po kritickom vymedzení sa voči východiskám realistov obracia pozornosť na tvorivú časť výkonu historikov a za cieľ histórie, respektíve práce historikov označuje tvorbu textov, ktoré sú v čo najväčšom súlade so súborni toho, čo odborná komunita uzná za pramene a s tým, čo je širším politickým či hodnotovým cieľom komunity, v rámci ktorej historici operujú. Túto časť pozície konštruktivistov oceňujem, a preto nebude predmetom tejto polemiky.

⁴ Roth explicitne tvrdí, že „minulosti nie sú nachádzané, ale utvárané“. In ROTH, Paul Andrew. The Pasts. In *History and Theory*, 2012, roč. 51, č. 3, s. 313. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2303.2012.00630.x>

cie a následne budem argumentovať v prospech užitočnosti idey pre-existujúcich minulých udalostí a v prospech užitočnosti pojmu reprezentácie. Téza, ktorú budem obhajovať, by sa dala vyjadriť nasledovne: Bez pojmu reprezentácie a pojmu minulých udalostí nedokážeme vymedziť predmet výskumného programu histórie a odlíšiť (nároky a ciele) práce historikov od (nárokov a cieľov) prác literátov vytvárajúcich práce iba inšpirované historickými udalosťami (t. j. historické romány či fikcie).⁵

Kritika Zeleňákovho antirealizmu a non-reprezentacionalizmu

Vo dvojici svojich neskorších prác, v monografii *História a relativizmus. Ako prekonať relativistický výklad historickej práce?*⁶ a v kapitole *Representation* publikovanej v rámci *The Routledge Companion to Historical Theory*,⁷ sa Eugen Zeleňák nepriamo, najmä cez predstavenie koncepcií Paula Rotha a Jouni Matti-Kuukkanena, hlási k antirealistickej pozícii non-reprezentacionalizmu.⁸ Pozrime sa teraz spoločne, na čom Zeleňák zakladá svoju skepsu voči realistickej pozícii a reprezentacionalizmu.

Inšpirovaný myslením Donalda Davidsona, nachádza Zeleňák hlavnú príčinu defektnosti pojmu reprezentácie v dualistickom predpoklade rozlišovania nesformovaného obsahu a bezobsažnej formy. Bez ohľadu na mieru svojej sofistikovanosti je podľa Zeleňáka každý pojem reprezentácie založený na dualistickom predpoklade rozlišovania obsahu a formy. „Na jednej strane máme určitý nesformovaný a inherentne zmysluprázdny materiál, a na druhej strane významovo a ideologicky nabitý formačný aparát. Aplikáciou druhého na prvé sa dopracujeme k výslednému historickému dielu.“⁹ Takýto dualistický výklad obsahu a formy pritom Zeleňák aplikuje nielen na realistov, ale aj na narativistických antirealistov, ktorí podľa neho ostávajú v pevnom područí dichotómie obsahu a formy, a preto i v zajatí defektného pojmu reprezentácie. Skutočným krokom k oslobodeniu sa z područia reprezentacionalizmu je podľa Zeleňáka až opustenie tzv. tretej dogmy.¹⁰ Opustenie dualistickej paradigmy, ktorá nám defektne vnucuje, aby sme o historických dielach uvažovali za pomoci dvoch rovín, roviny minulých udalostí a roviny ich opisov. Teoretici, ktorí ostávajú v zajatí reprezentacionalizmu, podľa Zeleňáka uvažujú prostredníctvom dualistickej korešpondenčnej ilúzie.¹¹

⁵ Považujem to za rovnako škandalózne, ako keby sme nevedeli odlíšiť nároky a ciele práce kriminalistov od nárokov a cieľov práce scenáristov kriminálok.

⁶ ZELEŇÁK, Eugen. *História a relativizmus. Ako prekonať relativistický výklad historickej práce?* Bratislava : Chronos, 2021.

⁷ ZELEŇÁK, Eugen. Representation. In AKKER, Chiel van den (ed.). *The Routledge Companion to Historical Theory*, 2022, s. 299 – 315. <https://doi.org/10.4324/9780367821814-19>

⁸ Zeleňákovce antirealistické a non-reprezentacionalistické tendencie sú však evidentné už i v jeho skorších prácach, napríklad ZELEŇÁK, Eugen. *Konstruktivizmus a pluralita v histórii*. Ružomberok : Verbium - vydavateľstvo KU v Ružomberku, 2011.

⁹ ZELEŇÁK, *História a relativizmus*, s. 12.

¹⁰ Slovný zvrät „tretia dogma“ sa vo filozofickom diskurze etabloval na základe práce DAVIDSON, Donald. On the Very Idea of a Conceptual Scheme. In *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*, 1973, roč. 47, s. 5 – 20. <https://doi.org/10.2307/3129898>

¹¹ ZELEŇÁK, *História a relativizmus*, s. 67.

Keď Zeleňák predstavuje príklad antirealistickej filozofickej reflexie práce historikov na príklade myslenia Paula Rotha, vraví, že Roth „neuvažuje v dualistickom reprezentacionalistickom rámci. Nehovorí, že máme nejaký obsah, ktorý by bol zatiaľ nesformovaný a historik by ho mal následne zorganizovať, stvárniť za pomoci pojmových schém (napr. použitím kombinácie modov naratívnej štruktúrácie, explanácie argumentom a ideologickou implikáciou) a následne v jazyku reprezentovať a vysvetliť.“¹² A v podobnom duchu na inom mieste svojho textu Zeleňák ďalej používa dichotómiu beztvarej látky a formy. „Ak sa na poznávanie pozrieme cez optiku mysle či formujúcej pojmovej schémy na jednej strane a prírody či beztvarej látky na strane druhej, neprekvapí, že dospejeme k pluralite a relativite. Veď ak nám kontúry a tvary neurčuje látka, tá je buď amorfná, alebo nedostatočne sformovaná, rozhodnutie o výslednom tvare je na strane poznávajúceho subjektu. Jeden subjekt si pritom môže vybrať jednu pojmovú schému (spôsob organizácie predkladanej látky) a druhý subjekt si môže vybrať inú pojmovú schému. Látka samotná nedokáže určiť, ktorý výber je správny.“¹³

Zo Zeleňákom použitého wordingu jasne vidieť, že reprezentacionalizmus (i naratívizmus) opakovane predstavuje prostredníctvom dualistického predpokladu buď nesformovaného, alebo menej často nedostatočne sformovaného obsahu na jednej strane a formujúceho výkonu historika na strane druhej. Problémom takéhoto wordingu však je, že v Zeleňákom vykreslenom dualistickom rámci realistický filozof histórie adorujúci reprezentacionalizmus vôbec nepotrebuje pracovať. Realistovi s dostatočne štruktúrovaným pojmom reprezentácie¹⁴ totiž celkom stačí pohybovať sa v dualistickom rámci pripúšťajúcim odkrývanie a zobrazovanie vopred sformovaného obsahu, pretože práve vopred sformovaný obsah minulosti mu určuje, ktorý výber naratívu je vhodnejší či priam správny. Realistovi teda úplne stačí, aby namiesto nielen nesprávneho, ale priam absurdného predpokladu o rovne vopred nesformovaného (či nedostatočne sformovaného) obsahu a rovne formy uvažoval o dvoch rovinách celkom sformovaných obsahov. Jednej minulej a jednej vlastnej, ktorú na základe tej prvej vytvára.

Nato, aby sme aj po kritike zo strany antirealistov dokázali opätovne uvažovať o užitočnosti pojmu vopred existujúcich minulých udalostí, ktoré majú byť podmienkou zmysluplnej práce historika však nesmieme podľahnúť antirealistickým výzvam na uskutočnenie kroku, ktorý urobí z predmetu práce historika „nesformovaný a inherentne zmysluprázdny materiál“.¹⁵ Je pochopiteľné, že inherentne zmysluprázdny materiál patrí do koša. Pre historika, ktorý chce dôveryhodne opísať nejaké minulé udalosti totižto nemá žiadnu cenu. Vlastne nepatrí ani do koša, pretože taký materiál vôbec neexistuje.

K Zeleňákovmu predstaveniu realistickej a reprezentacionalistickej pozície však našťastie existuje alternatívne chápanie predlohy práce historika. Nič totiž nebrá-

¹² ZELENĀK, *História a relativizmus*, s. 64.

¹³ ZELENĀK, *História a relativizmus*, s. 57.

¹⁴ K otázke povahy pojmov, pojmových schém a dôvodom pre uvažovanie o vnútornej štruktúre pojmov pozri napríklad LABUDA, Pavol. Je pojmový relativizmus predpokladom filozofie ako pojmového inžinierstva?. In *Filozofia*, 2021, roč. 76, č. 1, s. 3 – 17. <https://doi.org/10.31577/filozofia.2021.76.1.1>

¹⁵ ZELENĀK, *História a relativizmus*, s. 12.

ni tomu, aby historici, spolu s filozofmi reflektujúcimi ich prácu, chápali zachované stopy minulých udalostí ako reprezentácie par excellence. Nástenné maľby v Lascaux, Rosettská doska, Wittgensteinove *Denníky z r. 1914 - 1916* či zámkový mobiliár z Bojníc sú predsa reprezentáciami minulých udalostí par excellence. Všetky tieto artefakty – doska, denníky a mobiliár – sú predsa jasne sformovanými výsledkami minulej činnosti ľudí a *reprezentujú* ich spôsob života. Doslova zhmotňujú minulé dianie. Idea nesformovanej minulosti, ktorú Zeleňák neoprávnene pripisuje realistom, preto nedáva zmysel. Minulosť má vždy celkom jasnú a dourčenú podobu. Nedourčené je jedine naše poznanie minulých udalostí.

Nato, aby realistický filozof histórie vysvetlil, že historik robí výskum, rekonštrukciu a vysvetlenie minulých udalostí (napríklad sprostredkováva nám poznanie toho, prečo a ako prebiehalo balzamovania faraónov či stretnutie nacistických pohlavárov na konferencii vo Wannsee) totiž nepotrebuje ani predpoklad jednej Minulosti, ani predpoklad jedného jediného správneho naratívu.¹⁶ O práci historika však musí začať znovu uvažovať tak, ako to navrhoval Collingwood. Ako o práci vyšetrovateľa, ktorého úlohou je urobiť rekonštrukciu určitej, a nie neurčitej minulej udalosti.

Moje presvedčenie o vhodnosti uvažovania o povahe histórie pomocou uvažovania o povahe kriminalistiky sa zakladá na tom, že kriminalista, rovnako ako historik, pri analýze dostupného a jednoznačne sformovaného materiálu musí vychádzať z predpokladu, že minulé udalosť sa odohrala určitým, rozumej jednoznačným spôsobom. Hoci je práca historika i kriminalistu nesmierne náročná, pretože je jednak principiálne nedourčená evidenciou (*underdetermination of theory by evidence*), a jednak principiálne zaťažená predsudkami (*theoryladenness of data*), v princípe sa dá spoľahlivo realizovať.¹⁷ Principiálnu realizovateľnosť jej dáva práve určitosť minulých udalostí. Všetky metodologické problémy teda ležia na strane skúmajúceho a tým, čo celú vec stabilizuje, je práve definitívna *určitosť* minulých udalostí.

V rámci tu diskutovaného sporu síce existuje istý výkladový manéver, ktorý chce dať za pravdu antirealistickej strane. Taký manéver spočíva v zdôrazňovaní toho, že v danom spore ide skôr o povahu historických diel, a nie o povahu predlohy historických diel. Ak by to tak naozaj bolo, tak by Zeleňákovu antirealistické zdôrazňovanie myšlienok o neexistencii vopred sformovanej minulosti a beztvorosti matérie dávalo ešte menší zmysel. Každé výskumné dielo je totiž výsledkom skúmania niečoho. Pozerať sa preto na jeho povahu bez ohľadu na tento predmet výskumu by bolo celkom absurdné. Keďže myslenie je vždy myslením niečoho určitého, tak by jedinou rozumnou interpretáciou tohto manévru sústredenia sa na povahu diel

¹⁶ ROTH, Paul Andrew. *The Philosophical Structure of Historical Explanation*. Evanston, Ill. : Northwestern University Press, 2020, s. 15 (preklad in ZELEŇÁK, *História a relativizmus*, s. 66) píše: „Minulosť nemôže existovať ako statický objekt, o ktorom dúfame, že budeme postupne vedieť viac, podobne ako je tomu v Kuhnovej predstave o normálnej vede. Nič nepodporuje predpoklad o existencii Minulosti, ktorá by bola chápaná ako zatiaľ neporozprávaný alebo iba čiastočne porozprávaný príbeh, avšak stále jeden rovnaký príbeh, ľudská minulosť prerozprávateľná *sub specie aeternitatis*.“

¹⁷ Deje sa to na základe preskúmania všetkých okolností a vypočutia všetkých dostupných svedkov pomocou vzájomnej konfrontácie všetkých okolností a výpovedí, ktoré krížovo svedčia o minulom skutku. Týmto zároveň dochádza k diskvalifikácii okolností, ktoré nemohli nastať a postupuje sa k zdôvodnenému výberu najpravdepodobnejšieho z priestoru všetkých možných scenárov.

(namiesto predlôh) mohlo byť, že by išlo o myslenie o inom myslení. Uvažovalo by sa teda o určitom (minulom) uvažovaní. Aj táto (k antirealistom ústretová) interpretácia však vo finále dosvedčuje ich zlyhanie, pretože minulé uvažovanie je konkrétnym, t. j. sformovaným uvažovaním. Predmet výskumu historikov teda bol, je a naďalej ostáva jednoznačne sformovaný. Sformoval sa v minulosti. Červeno-figurínové maľby na aiolských vázach sú reprezentáciou životnej formy určitej spoločnosti. Wittgensteinove *Denníky 1914 – 1916* zas jednoznačne reprezentujú ním reflektované pocity a ním sformulované myšlienky. Ako by o nich vôbec mohol niekto uvažovať ako o niečom beztvare a čiastočne neurčitom?

Škandál chýbajúceho predmetu: argument v prospech užitočnosti pojmu vopred existujúcich/sformovaných minulých udalostí a v prospech pojmu reprezentácie

Nutnosť sformovanej minulosti je podmienkou zmysluplnosti práce historika i vyšetrovateľa. Práve určitosť minulosti¹⁸ poskytuje obojmu profesiám tak predmet skúmania, ako aj legitimitu ich existencie. Jedine určitosť (stôp) minulých udalostí dáva historikovi a kriminalistovi možnosť poznania a opisu. A ani problém principiálnej zataženosti ich poznávania na tom nič nemení. Kauzálny smer závislosti ide totiž iba jedným smerom. Zmysluplnosť práce historika i kriminalistu je závislá od konkrétnej sformovanej minulej udalosti. Určitosť minulých udalostí je predmetom výskumu oboch praxí. To, že historici a kriminalisti (napriek svojej snahe o čo najväčšiu mieru nestrannosti) podávajú pluralitu zatažených opisov minulých udalostí predsa neznamená, že minulé udalosti nie sú určité.¹⁹

Zoberme príklad historickej reprezentácie určitého kultúrneho objektu,²⁰ násilného usmrtenia Cézara v rímskom senáte. O tejto minulej udalosti sa dozvedáme z viacerých pramenných materiálov, ktoré tvorili zatažení účastníci tejto udalosti a ktorú majú perspektívou a rozličnosťou pojmových schém zatažení historici za cieľ spoznať a zachytiť pomocou reprezentačných nástrojov svojho jazyka, v rámci svojej kultúry. Treba si pritom uvedomiť, že to, čo majú historici k dispozícii ako stopy minulých udalostí, sú objekty, ktoré sú objektmi len do takej miery, do akej boli a ostávajú súčasťou kultúrne stabilizovaných, teda minulých pojmových či referenčných schém. A práve tieto sú jednoznačne sformované. Cézara niekto považoval za

¹⁸ Samozrejme, minulosti nechápanej fyzikalistickej, ale kultúrnej. Pretože obe praxe, história i kriminalistika, skúmajú na cieľ orientované správanie ľudí.

¹⁹ Podobne ako množstvo umeleckých reprezentácií, ktoré vyhotovili študenti pri plnení úlohy zachytenia vystaveného objektu na prijímacích skúškach na VŠVU, predsa neznamená pluralitu vystavených, ale pluralitu reprezentovaných čiže vnímaných/myslených objektov.

²⁰ Chcem zdôrazniť, že už o vstupoch práce historika (t. j. o historických prameňoch) treba vždy uvažovať ako o niečom kultúrnej podmienenom. Historické pramene nie sú žiadne holé či neutrálne fakty. Sú *niečím* iba v kultúrnom kontexte svojho vzniku, a preto musia byť tak aj uchopené a predstavované. Historické pramene sú teda kultúrne objekty svojej doby. Príkladmi kultúrnych objektov je pästný klin, akt revolty (napríklad násilné usmrtenie Cézara), ale aj deväťdesiatminútové stretnutie pätnásťich pohlavárov dňa 20. 1. 1942 vo Wannsee. Kultúrnym objektom je teda akýkoľvek „objekt“ našej pozornosti, ktorý svedčí o ľudskej praxi (vedenej vedomou či nevedomou intenciou), vyjadruje určitú perspektívu, cieľ či hodnotu. Práve a jedine *kultúrne objekty* sú prameňmi histórie, a to bez ohľadu na to, či ide o objekty inštrumentálnej praxe typu pästný klin alebo o objekty symbolickej reprezentácie typu stenografický záznam záverov rokovania z Wannsee.

hodného zabitia, iný za hodného ochrany.²¹ Pre historika je teda zaväzujúce poznanie kultúrneho rámca minulej udalosti, teda poznanie toho, ako určití, perspektívou zafažení ľudia minulej kultúry/spoločenstva rozumeli svojim činom, ako rozumeli svojmu konaniu aj nekonaniu. Bez tohto predpokladu historik nedokáže na niečo nazrieť ako na vraždu (povstanie, vojnu, smilstvo, nevoľníctvo atď.).

Ak historik nepochopí motívy, ciele a hodnoty rámca, v ktorom sa uskutočnil určitý (minulý) jav, tak sa minie svojmu cieľu, pretože žiadny minulý jav či minulý objekt ním nie je mimo určitého (minulého) rámca. Podstatným pritom je, že z dôvodu jednosmernej kauzálnej závislosti platí, že skúmané a už stabilizované pojmové schémy a referenčné rámce nie sú zafažené našimi súčasnými schémami a rámcami, a práve preto poskytujú našim súčasným rámcom možnosť ich poznania.

Z vyššie uvedených dôvodov sa domnievam, že aj pri uvedomení si toho, že historik nemá len jeden, ale viacero legitímnych cieľov svojej práce (napr. porozumieť, inšpirovať, ohodnotiť, kritizovať, pobaviť), tou fundamentálnou, ktorá ho robí historikom, pretože funduje jeho ďalšie odborné výkony, je práve znovu predvedenie, teda doslova re-prezentovanie minulých udalostí/objektov v ich kultúrnom kontexte. Sprostredkovanie minulých pojmových schém a referenčných rámcov nám časovo vzdialených kultúr. Na ceste za týmto fundamentálnym hermeneutickým cieľom by sa mal historik snažiť hneď od počiatku o čo najväčšiu mieru nestrannosti. Mal by sa snažiť neprístupovať k skúmaniu minulosti len cez svoje schémy a svoje perspektívy, z ktorých musel nutne vyjsť. Mal by sa snažiť pochopiť aktérov a trpiteľov minulých udalostí v ich vlastnom kontexte a snažiť sa pritom všetkom zároveň pochopiť a tematizovať to, prečo to nie je úplne možné.²² Som presvedčený, že na týchto veciach sa so Zelenákom či inými non-representacionalistami určite zhodneme.

Na stope možnej príčiny vzniku problému chýbajúceho predmetu: Od Quina k Rothovi alebo od pokorného prístupu vo filozofii fyziky k nevhodnej aplikácii vo filozofii histórie

Moja nasledujúca úvaha je vysoko špekulatívna a vychádzam pri nej z predpokladu, že Quinom formulovaný entitový antirealizmus bol dimenzovaný pre oblasť fyziky a nie je správne prenášať ho do oblasti histórie (či celkovo do kultúry).

Ako som ukázal, konštruktivisti – na účely tejto polemiky zastúpení výhradne Zelenákom – sa dopúšťajú nesprávnej interpretácie realistického predpokladu o povahe minulých udalostí. Nesprávnosť ich interpretácie, presnejšie povedané ich nadinterpretácia realistických a reprezentacionalistických pozícií podľa mňa spočíva v tom, že realizmu podsúvajú ontologizovanie minulých udalostí. Tohto kroku sa však príčetní realisti nedopúšťajú a najmä nemusia dopúšťať. Zdá sa mi, že to je naopak, že pri vykladaní realistickej pozície sa tohto nadbytočného kroku dopúšťajú

²¹ Podobne, niečo bolo votívnym darom len v určitej náboženskej praxi, nejaké konanie bolo povstaním len v referenčnom rámci revolty a niečo sa odohralo v určitom roku len preto, že sa tak počítalo v určitom chronologickom rámci (napríklad *ab urbe condita* alebo *od z nášho pohľadu zle vypočítaného, ale stabilizovaného narodenia Spasiteľa*).

²² Ako skúsенý vyšetrovateľ, ktorý sa vystaví dlhému pozorovaniu sprevádzanému vedomou snahou zdržiavať sa unáhlených záverov.

práve konštruktivisti. Myslím, že konštruktivisti realitom pripisujú podobný krok, ako učinil Platón, ktorý pri hypostazovaní stabilizovaných významov odhliadol od faktu, že stabilita všeobecných pojmov je výkonom komunity mysliacich bytostí. Konštruktivisti tak nevhodne spájajú realistický predpoklad a reprezentacionalizmus s manévrom ontologizácie minulých udalostí.

Konštruktivisti sa podľa mňa mylne domnievajú, že nato, aby minulé udalosti pre realistu mohli plniť úlohu predmetu histórie, musia mať nejakú silnejšiu ako sociálnu formu stabilizácie. Z tohto dôvodu tlačia realitov do absurdnej pozície ontologickej stability minulých udalostí, ktorú realisti vôbec nepotrebujú zastávať.²³ Zdá sa však, že tejto myšlienky, alebo minimálne jej dôsledkov, si je vedomý aj Eugen Zelenák. V kapitole *Representation* totiž hovorí, že sofistifikovaný pojem reprezentácie *à la* John Zammito (zohľadňujúci trojicu požiadaviek: theoryladedness of data, underdetermination of theory by evidence, situatedness of historical knowledge within the practiceness of relevant community) netrpí vlastne vôbec žiadnou z chýb pripisovaných naivným formám reprezentacionalizmu.²⁴ Je pre mňa preto celkom nepochopiteľné, že Zelenák i naďalej – a podľa môjho názoru nezdôvodnene a nesprávne – zotrváva pri konštatovaní, že rozdielom a výhodou antirealizmu predsa len je, že antirealizmus opúšťa ideu reprezentácie. Mali by sme sa preto pýtať: Aká má byť výhoda plynúca z opustenia dostatočne bohatého pojmu reprezentácie? Nezaplatíme za opustenie pojmu reprezentácie príliš vysokú cenu? Budeme bez pojmu reprezentácie vôbec schopní objasniť rozdiel medzi výsledkami práce historika a spisovateľa? Budeme schopní rozlíšiť historický román od rekonštrukcie historickej udalosti?

Ak si uvedomíme, že predmetom histórie nie sú nejaké hypostazované ontologické jednotky typu *veci* či *fakty* vo forme kultúrnej nezaťažených kusov reality, ale že predmetom histórie je minulé konanie ľudí a jeho kontext, tak sa ukáže, že antirealistické požiadavky na realitov sú neoprávnené a vznikajú z prekrútenia realistických východísk. Stačí si uvedomiť, že reprezentačné nástroje ľudí (rozumej jazykové výrazy typu *slová* a *vetvy*, ale napríklad aj *výtvarné* či *hudobné performancie*) nevystupujú pred tribunálom rozumu (historikov) izolovane, ale vždy v určitom rámci. Následne by preto malo byť zrejmé, že minulé udalosti môžu byť vnímané len v istom stabilizovanom kontexte minulosti (nielen súčasnosti). Rosettská doska je dokladom minulej zmysluplnosti, pretože tvorí v minulosti sformovaný systém. Fenomén ostrakizmu je pochopiteľný iba v kontexte určitej (a nie neurčitej) politickej organizácie minulých gréckych *poleis*. Aristotelova idea prirodzeného otroctva je zmysluplná až v kontexte jeho presvedčení o akratikoch, ktorí nedokážu rozumne viesť ani vlastné životy, preto je pre nich nielen vecne správne, ale i osobne výhodné nechať sa viesť takými ľuďmi, ktorí sa na rozdiel od nich dokážu riadiť rozumom a zákonom. Aby som aspoň načrtnol dôvody, prečo sa domnievam, že historické práce *reprezentujú* a musia reprezentovať *minulé udalosti*, budem teraz ďalej aspoň

²³ Konštruktivisti následne ukazujú, že keďže takúto absurdnú požiadavku realisti nevedia splniť, tak ich predpoklad musíme odmietnuť.

²⁴ ZELENÁK, *Representation*, s. 312.

skratkovito argumentovať proti antirealistickému tvrdeniu o neexistencii minulých udalostí.

Proti non-reprezentacionalizmu

Antirealisti tvrdia, že niet čo reprezentovať, pretože minulé udalosti ani nie sú, ani nikdy neboli. Prvým dôkazom toho, že ich pozícia je nesprávna, je číra existencia trojice exaktných vied, ktoré skúmajú minulosť. Geológia je výskumom minulého diania týkajúceho sa vývoja Zeme, astrofyzika skúma minulosť vesmíru a evolučná biológia skúma a rekonštruuje vývin živočíšnych druhov. Ide o tri exaktné vedy, ktoré skúmajú pre-existujúcu a jednoznačne sformovanú minulosť, teda minulé udalosti. Úspešnosť týchto vied zároveň dokazuje, že akokoľvek môžu byť reprezentačné nástroje našich vied nedokonalé, predsa nimi zachytávame a re-prezentujeme minulé udalosti, teda niečo, čo sa určitým spôsobom odohralo. A to, že pri vytváraní nejakých zobrazujúcich a vysvetľujúcich modelov minulého diania používame zovšeobecnenia vo forme (všeobecných) kategórií ešte neznamená, že minulé dianie nemalo konkrétne podobu.

Je síce faktom, že história je – na rozdiel od vyššie menovaných exaktných vedeckých disciplín – disciplínou kultúrnou. Týka sa teda minulosti vždy s ohľadom na určitý kultúrny kontext, ale práve tento minulý kontext je predmetom, ktorý historik odкрýva a reprezentuje. Spoznáva ho a interpretuje. Odstup historika od minulého diania – ktorý sa preukazuje na principiálnej nemožnosti preskúmania či zladenia všetkých dostupných prameňov a na nutnosti voľby určitej perspektívy, z ktorej minulé udalosti opíše a predstaví – preto vytvára veľký priestor pre jeho tvorivosť. Historikovo podiel na spolupráde finálneho obrazu minulosti je preto výrazne väčší ako podiel vlastného vkladu pri tvorbe vysvetľujúcich modelov exaktných vedcov. I napriek tomu, že historik si určitý raster predstavovania minulosti volí relatívne slobodne a jeho voľba takéhoto rastra má potom priamy vplyv nielen na voľbu perspektívy a akcentov, ale aj na vlastnú stavbu historickej reprezentácie (príbehu), sú cieľ a zmysluplnosť práce historika dourčené kultúrnym dianím minulosti v rovnakom zmysle ako zmysluplnosť práce exaktných vedcov.²⁵

Proti antirealistickému narieknutiu realistov z predpokladu beztvorosti látky, navrhujem postaviť tézu o realistickom predpoklade sformovanosti minulých udalostí. Veď každý realista predsa vie, že pravými objektmi záujmu historikov nie sú nesformované kopy kameňov pri cestách, ale až formácie opracovaných kameňov, ktoré prezrádzajú zámyery a postupy svojich spracovateľov. Sústavy nepálených tehliel tvoriace mezopotámske zikkuraty, zachované nápisy zaznamenané v chetitskom klinopisnom písme nami nazývanom ako typ B, akt vyhlásenia vojny Amerike zo strany Slovenského štátu, písomná zmienka o spytovaní si svedomia zaznamenaná Auréliom Augustínom v diele *Confessiones* či zvolanie konferencie do Wannsee. To všetko sú sformované minulé udalosti, ktoré sú predmetom práce historika.

²⁵ Opäť si pripomeňme, že tak ako v prípade histórie, tak aj v prípade rigorózneho praxe kriminalistiky je zmysluplnosť a realizovateľnosť práce kriminalistu garantovaná práve jednoznačne sformovaným minulým konaním osôb a problém nedourčenosti vyvstáva až a iba na strane vyšetrovateľa, nie na strane skutku.

Som presvedčený, že historik má k týmto udalostiam relatívne spoľahlivý prístup práve prostredníctvom zachovaných artefaktov. Tie sú priamymi, a preto pre nás principiálne prístupnými dôsledkami minulého diania. Collingwood hovorí o *zapúzdrení minulosti v prítomnosti*.²⁶ Domnievam sa, že danou frázou chce vyjadriť a zdôrazniť tak kauzálne pôsobenia (minulého) konania a diania, ako aj perzistenciu historických artefaktov naprieč časom. My, historici určitej doby, potom nachádzame takéto stopy minulého diania v podobe (a) zachovaných artefaktov (napríklad balzamovaných tiel alebo rozvalín zničených miest) a pri ich spoznávaní a uchopovaní využívame aj ďalšie, avšak komplexnejšie útvary minulosti v podobe (b) zachovaných reflexií tej-ktorej minulej doby, t. j. dokladov, ktorých reflexívna povaha nám priamo ukazuje, ako minulí aktéri či trpitelia rozumeli sebe, ako rozumeli druhým a ako rozumeli tomu, čo konali, respektíve tomu, čo sa s nimi dialo a čoho boli súčasťou. Historici teda majú k dispozícii pramene, ktoré sú kultúrnymi reprezentáciami svojej doby par excellence. Historické pramene totiž vyjadrujú pocity, nálady, preferencie, koncentrovanú pozornosť, prežívanie, uvažovanie, ale aj spoločné plánovanie či vyjadrovanie kritických hlasov ľudí minulých dôb.

Non-reprezentacionalisti často uvádzajú príklady, ktoré podľa nich dokladajú neexistenciu minulých udalostí ako zmysluplných celkov. Historici podľa nich minulé udalosti nenachádzajú, ale konštruujú.²⁷ Podľa nich o tom svedčí pluralita (protichodných) výkladov. Jedným z obľúbených príkladov používaných Eugenom Zeleňákom je fenomén rozpadu Západorímskej ríše. Domnievam sa, že pri analýze a hodnotení tohto príkladu je potrebné postupovať tak, aby sme sa vyhli niekoľkým nástrahám.

Prvou z nich je zamieňanie hodnotenia a opisu. Akokoľvek je tvorba opisu a hodnotenia prepojená, pri teoretickej reflexii by sme si nemali zamieňať opis s hodnotením. Otázka či určité minulé dianie opísať ako zánik, ďalší rozvoj alebo transformáciu (Západorímskej ríše) je predsa vecou hodnotenia a nie opisu toho, či častejšie prenikanie germánskych kmeňov do vnútra hraníc Rímskej ríše alebo fenomén opúšťania rímskych vil *nastal* alebo *nenastal*. O daných minulých udalostiach – migračných vlnách a opúšťaní obydľí – niet sporu. Spor sa vedie iba o to, ako týmto udalostiam rozumieť a ako ich (vy)hodnotiť.²⁸

Druhou nástrahou je živenie antirealistickej domnienky o realistovej potrebe predpokladať možnosť bezperspektívnych opisov minulých udalostí. Ako som sa snažil preukázať, ak podľa realistu platí, že predmetom histórie je správanie sa a konanie ľudí, tak realisti zároveň musí byť jasné aj to, že nikto nedokáže definitív-

²⁶ COLLINGWOOD, Robin George. *An Autobiography*. Oxford : Oxford University Press, 1939, s. 113.

²⁷ Zopakujme, Roth doslova uvádza, že „[m]inulosti nie sú nachádzané, ale utvárané“. In ROTH, *The Pasts*, s. 313.

²⁸ Podobne tak otázky spojené s tým, či SNP bolo alebo nebolo povstaním; a ak bolo, či bolo povstaním proti alebo za národ, sú otázkami reflexie a hodnotenia. Výkon objavenia (artefaktu) nie je identický s výkonom tvorby (artefaktu), hoci sú oba výkony výkonmi intelektu. Opornými momentmi práce historikov ostávajú „svedkovia“ v podobe archeologicky odkrytých a/alebo v archívoch objavených záznamov o počte distribuovaných zbraní, o počte zapojených ľudí, o tvorbe ideových výziev či o koordinácii vedenia s pridruženými skupinami, ktoré sledovali množstvo mnohokrát aj relatívne protichodných cieľov (ako napríklad prežitie, boj za zachovanie slobody, ideovú nenávisť k fašizmu a mnoho ďalších motívov).

ne opísať všetky dôvody určitého konania. Takáto požiadavka by bola nerozumná a nerealizovateľná aj s ohľadom na výklad prítomného konania jedného jediného človeka, ktoré sa deje priamo pre našimi očami. Nikto totižto nedokáže podať nezaťažený obraz takto komplexnej minulej udalosti. Znamená to ale, že by sme realizáciu a definitívnosť (minulej) udalosti mali prestať predpokladať? Ak kriminalista nedokáže podať celkom nezaťaženú rekonštrukciu určitej udalosti, znamená to, že by sa mal predpokladať toho, že k nejakej udalosti došlo – a že táto udalosť je principiálne poznateľná a reprezentovateľná – celkom vzdať?

Záver: história reprezentujúca minulé udalosti

Tak ako sa kriminalisti svojím aktívnym podielom na rekonštrukcii násilného činu usmrtenia nejakej osoby snažia daný čin odhaliť, spoznať a rekonštruovať (a nie ho vytvoriť), presne tak sa historici snažia preskúmať, spoznať a pred čitateľa či poslucháča znovu predviesť minulé dianie. Robia to bez ohľadu nato, či je momentálnym predmetom ich záujmu sústava zachovaných obydlí, nejaký časovo a kultúrne vzdialený písomný záznam obsahujúci predstavy ľudí o vzniku vesmíru alebo osobná výpoveď konkrétneho človeka, ktorý sa zapojil do boja za väčšie presadenie svojich politických záujmov. Kriminalisti i historici sa snažia re-rezentovať konkrétne činy či udalosti minulých dôb a kultúr na účely aktuálneho súdneho/historického konania. Aby sa to kriminalistom i historikom podarilo, musia sa snažiť o čo najvernejšiu *re-rezentáciu minulého diania*. Postupujú pritom tak, že zo všetkých možných scenárov v súlade s evidenciou všetkého druhu vylúčia tie scenáre, ktoré sa nemohli stať a snažia sa dopracovať k takému scenáru, o ktorom sú s najlepším vedomím presvedčení, že na účely ich praxe má najvyššiu mieru dôveryhodnosti.

V tejto polemickej štúdií som sa snažil preukázať, že pojem vopred sformovaných minulých udalostí a pojem reprezentácie poskytuje historikom a filozofom histórie nutné a spoľahlivé nástroje, pomocou ktorých dokážu odlíšiť výsledky svojej práce od výsledkov práce históriou inšpirovaných literárnych diel. Práve vďaka týmto pojmom to dokážu inak ako len všeobecným a metateoretickým odkazom na zaužívanú prax odboru. Povedané wittgensteinovsky, metateoretická odpoveď antirealistov na otázku toho, čo je predmetom histórie, respektíve predmetom práce historikov, pripomína situáciu, v ktorej sa niekto pokúša vysvetliť povahu chovu včiel bez odkazu na včelstvo. Akoby stále len opakoval vety typu: „Oni chovajú.“ Presnejšie, akoby hovoril: „Oni *niečo* chovajú, ale to, *čo* chovajú, nie je vopred dané, pretože je to v podstatnej miere výsledkom výkonu ich práce.“ A ja sa pri počúvaní týchto viet nemôžem zbaviť nutkania nanovo sa pýtať: Ale *čo* vlastne má byť tým predmetom práce včelárov? Som totiž presvedčený, že otázka týkajúca sa predmetu práce včelárov nie je iba dôsledkom gramatiky, ktorá drží naše myslenie v zajatí nášho jazyka. Som presvedčený, že tak ako sa nedá vysvetliť včelárstvo bez eusociálnej dynamiky včelstva, tak sa bez pojmu (vopred daných) minulých udalostí a bez pojmu reprezentácie nedá predstaviť a pochopiť to, čo skúma história, a preto ani vysvetliť to, čo robí diela historika historickými a nie fikčnými.

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

Zoznam bibliografických odkazov

- COLLINGWOOD, Robin George. *An Autobiography*. Oxford : Oxford University Press, 1939.
- ČERNÍN, David. Historical Antirealism and the Past as a Fictional Model. In *Organon F*, 2019, roč. 26, č. 4, s. 635 – 659. <https://doi.org/10.31577/orgf.2019.26405>
- ČERNÍN, David. Historický anti-realizmus a histórie bez minulosti. In ŠEDÍKOVÁ ČUHOVÁ, Paulína (ed.). *Podoby faktúálneho naratívu*. Bratislava : Chronos, 2017, s. 11 – 25.
- DAVIDSON, Donald. On the Very Idea of a Conceptual Scheme. In *Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association*, 1973, roč. 47, s. 5 – 20. <https://doi.org/10.2307/3129898>
- LABUDA, Pavol. Je pojmový relativizmus predpokladom filozofie jako pojmového inžinierstva? In *Filozofia*, 2021, roč. 76, č. 1, s. 3-17. <https://doi.org/10.31577/filozofia.2021.76.1.1>
- LABUDA, Pavol. O naratívnej povahe Herodotových dejín. In ŠEDÍKOVÁ ČUHOVÁ, Paulína (ed.). *Podoby faktúálneho naratívu*. Bratislava : Chronos, 2017, s. 55 – 70.
- LABUDA, Pavol. Počiatky a povaha vedy v archaickom Grécku. In *Kultúrne dejiny*, 2017, roč. 8, č. 2, s. 176 – 199.
- ROTH, Paul Andrew. The Pasts. In *History and Theory*, 2012, roč. 51, č. 3, s. 313 – 339. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2303.2012.00630.x>
- ROTH, Paul Andrew. *The Philosophical Structure of Historical Explanation*. Evanston, Ill. : Northwestern University Press, 2020.
- ŠUCH, Juraj. Konštruktivistické chápanie histórie a jej etická dimenzia. In *Historický časopis*, 2016, roč. 64, č. 4, s. 587 – 595.
- ŠUCH, Juraj. Niekoľko poznámok k naivnému realizmu, konštruktivismu a kritickému (vedeckému) realizmu. In *Filozofia*, 2010, roč. 65, č. 7, s. 664 – 671.
- ZELEŇÁK, Eugen. *História a relativizmus. Ako prekonať relativistický výklad historickej práce?* Bratislava : Chronos, 2021.
- ZELEŇÁK, Eugen. *Konštruktivizmus a pluralita v histórii*. Ružomberok : Verbum – vydavateľstvo KU v Ružomberku, 2011.
- ZELEŇÁK, Eugen. Representation. In AKKER, Chiel van den (ed.). *The Routledge Companion to Historical Theory*, 2022, s. 299 – 315. <https://doi.org/10.4324/9780367821814-19>

SUMMARY

The Problem of a Non-Representationalist Philosophy of History:
The Scandal of the Missing Object

Philosophers of history undertake a critical reflection on the nature of history by reflecting on the origins, practices, and outcomes of the work of historians. For example, they try to capture the nature of historical works, explain the basic principles of historical explanation, determine what is the share of the creative output of historians in the final form of their works, explain the fact of the plurality of historical interpretations related to a certain event, or define the criteria of the credibility of historical works. And although the object of interest of philosophers of history is the research practice of history, and the object of interest of historians is a specific kind of past events, the dispute that has been going on for several decades between philosophers of history of the so-called realist and the so-called anti-realist (sometimes also constructivist) camps shows that the fundamental question that both dis-

ciplines are interested in is precisely the question of the nature of past events. In the words of the late Wittgenstein, the question of the nature of past events seems to be the hinge on which views about the nature and mission of history pivot. It would seem, then, that at the foundation of the thinking of any philosopher or theorist of history, the question of the object of history's inquiry has already been answered, at least implicitly. This paper intends to be a contribution to the discussion of how the question of the object of history, or the nature of past events, could and should be meaningfully thought about.

What, then, is the work of historians about? An exceptional case of providing radically different answers to the question of the object of the historian's work is the dispute between the realists and the anti-realists. In general, it is about the following. While realists assume the existence of pre-given past events, which historians are in principle able to arrive at (i.e. they are able to know and represent them more or less adequately using the representational tools of our language), antirealists do not accept the assumption of the existence of pre-given past events, and therefore consequently reject the possibility of knowing and representing them.

While the realist camp of philosophers of history assumes that the object of historians' inquiry is a particular (past) event and that the goal is to represent that past as accurately as possible (hence the tendency to use terms such as correspondence or reconstruction), the constructivist camp is sceptical of such descriptions of the object and goal of history (hence the preference to use terms such as construction or interpretation). According to the constructivist camp, historians have no such thing as past events at their disposal, and therefore the aim of history cannot even be to represent them. In this sense, the anti-realist position is guided by the Gorgiasian slogan: That which does not exist (because it has no truthmaker in reality) can neither be known nor linguistically expressed. From the nature of the argument thus conducted, then, it is quite clear that while the representatives of the realist camp have a preference for diverse variants of the correspondence theory of truth, the constructivist camp prefers variants of the coherence theory of truth, which bases the truth of a judgment on its coherence with other beliefs and in which truth is understood not in relation to past events but as an internal relation, that is, a relation between several elements within a particular set of beliefs.

One of the proponents of the anti-realist approach to the nature of history and its works is Eugen Zelenák. In his research for more than two decades, he has been presenting, analysing and defending a variety of anti-realist positions, especially (but not exclusively) the non-representationalism of Paul Roth and Jouni-Matti Kuukkanen. Although Zelenák's position is not characterized by the radical formulations that characterize Paul Roth's work, it nevertheless stands both on a cardinal rejection of the idea of past events that should be the object of historians' work and on a consequent rejection of the usefulness of the notion of representation. Since I disagree with the given anti-realist positions of Zelenák, I first formulate a critique of his conception and then argue positively in favour of the usefulness of the idea of past events and in favour of the usefulness of the notion of representation. I defend the following thesis: Without the notion of representation and the notion of past events, we cannot define the object of history's research program and distinguish (the claims and goals of) the work of historians from (the claims and goals of) the work of writers producing works merely inspired by historical events (i.e., historical novels or fictions).

doc. Mgr. Pavol Labuda, PhD., Univerzita Palackého v Olomouci,
Filozofická fakulta, Katedra filosofie
CZ-77900 Olomouc, Křížkovského 12
email: <pavol.labuda@upol.cz>
ORCID: 0000-0001-5522-435X